

Bertsolaritza gaur eta bihar

Antton Haranburu
Jose Mari Iriondo

Sarrera

Gure bertsolaritzari buruzko idazlan hau egin behar eta, edozein euskaldun eta bertsozalek bertsolaritzaz duen ikuspegi arruntetik abiatzen naiz. Denok dakigu zerbait bertsolaritzaz, denok ezagutzen ditugu gure bertsolariak eta gutxi edo gehiago denok dakigu zer den bertsolari bat. Baina behar bada intuizioz bakarrik dakizkigu gauza guzti hauek. Ez dugu inoiz gure bertsolaritzaren fenomeno hori sakonki aztertu, ez dugu bertsoaren analisirik egin eta ez dugu bertsolariaren barne prozesu hori arrazoitu. Bertsolaria-bertsoa-bertsolaritza gauza oso bat bezala ulertzen dugu.

Horregatik idazlan honetan elementu hauetako bakoitzaren azterketa bat egitea litzateke nire asmoa, bertsolaria, bertsoa eta bertsolaritza bakarka hartuz. Hala ere irakurleak jakin behar du ez dela hau azterketa sakon eta sistematiko bat; gehienik ere oharpen batzuk egitera eta pista batzuk markatzera ausartzen naiz eta ondoren esango dudan guztia iritzi pertsonal baten kolokan ezarri nahi nuke, dogmakeria guztietatik urrun.

I. — Bertsolariak

Gure herri-kulturaren fenomeno eta adierazpenik berezietako bat gure ahozko bertsolaritza da. Baina oharpen honekin hasi nahi nuke: gure herria bertsozale baino lehenago bertsolari da. Zu eta ni, irakurle, bertsolari gara eta euskaraz ari garen unetik denok gara bertsolari.

Orain zentzu konkretu batetara mugatuz, bertsoak egin eta jendaurrean kantatzen dituen horri deitzen diogu bertsolari. Ez du gehiago zehazterik merezi, denok izen eta abizenez ezagutzen ditugu gure bertsolariak. Ez goaz orain bertsolarien klasifikapen bat egitera bertsozaleak bertsolari bakoitzari eman ohi dion mailari begira.

Hala ere gaur egun bertsolarien sailkapen nagusi bat egiten hasita, bertsolari ikasi diren eta hizkuntza landua dutenen saila alde batetik eta gutxiago ikasiak diren eta hizkuntza landua ez dutenen saila bestetik berezi beharko lirateke. (Bertsolari ikasia esan dugu, eskolatu hitza baino egokiago eritzirik). Liburu eta irakurketaren eragina gero eta nabarmenagoa da gure bertsolarien artean. Bertsolaria eta liburuak elkar ulertzera eta elkarrekin bizi-tzera kondenuatuak daude hemendik aurrerako bertsolaritzan. Baina puntu hau geroago aztertuko dugu.

Sailkapen nagusi horren ondoren, beste bigarren bat egin daiteke baina ez litzateke hain zehatza: bertsolari baserritarra alde batetik eta bertsolari kaletar edo hiritarra bestetik; batez ere bertsolariaren mentalitateari dagokion sailkapen bat litzateke hau. Baserrian jaio edo bizi delako, baserriko kultura berezi baten ordezkari den bertsolari bat bada gure artean. Norbaitek esan dezake fenomenoak dugula, eta arrazoi luke horretan. Baina nahiz eta biak kalean bizi, nahiko erraza da bertsolari baserritarra eta bertsolari kaletarra bereiztea. Hizkuntza bera aparte utzita, esaera, irudi eta klitxe nahiko desberdinak erabiltzen dituzte batak eta besteak. Hala ere bi puntu hauek garbiago agertzen saiatuko gara ondorengo iritzietan.

II. — Bertsoa

Bertsoa, gaurko bertsolariek egiten duten bertsoa dugu orain aztergai, eta bertsolarien obra eta produkzio nagusia bera denez, bertsoak lagunduko digu argienik bere sortzailea, bertsolaria, ezagutzen. Bertsoak ematen du bertsolariaren neurria: bertso

onak bertsolari ona, erdipurdiko bertsoak erdipurdiko bertsolaria eta bertso txarrak bertsolari txarra.

Bertsoaren estetika bat bada. Bertsozaleak badu kriterio bat bertso ona bertso txarretik bereizteko eta kriterio hori ez da beti berdina izan eta izaten. Hau da, bertsoaren estetika edo bertsolari-bertsozaleak bertsoa baloratzeko duen kriterioa aldatuz doa atzotik gaurrera eta gaurtik biharrera. Eta hemen galdera garrantzitsu bat sortzen zaigu: nork markatzen du garaian garaiko bertso estetika hori?

Erantzuna bakarra da: herriak, edo bestela esan, bertsozaleak. Herria bera dela bertsolari esan dugu haseran eta herriaren dinamika bertsolariaren dinamika bera da. Horrengatik entzulea eta bertsozalea aldatuz doazen neurrian (ideiaz, pentsamenduz, hizkuntzaz, hitz batez kulturaz aldatuz doazen neurrian) bertsolaria ere aldatuz doa. Orduan, bertsozale eta bertsolariarekin batera bertso estetika ere aldatu egiten da, bertsolariari garaian garaiko molde eta gustoak esijituz.

Honek izugarritzko garrantzia du bertsolaritzan. Gaurko Euskal Herria baserri kultura batetik kultura hiritartu baterako bidean sartu bada, bertsozalea eta ondorioz bertsolaria ere sartu beharrean aurkituko dira.

Orobat gertatuko da bertsoarekin. Hizkuntza landu gabeko euskaldunen neurriko ziren garai bateko bertsolariak; gaur egun, ordea, herria alfabetatzen eta bere burua kulturaz lantzen ari da eta ondorioz, bertsolariak ere bere hizkuntza eta bere burua landu beharko ditu bertsoetan egiteko.

Eta hemen sortzen da bertso-eskola delakoen gakoa. Eskola bat bertsolari konkretu baten (batzuen justuago) bertso gintzan isladatzen den bertso estetika bat baino ez da. Baina azter dezagun bertso-eskolaren puntu hau.

Azken Bertsolari Txapelketaren ondoren, bada Amuriza txapeldunaren bertso gintza nolabait adierazi behar eta bertso-eskola berri bat bezala juzkatzen duenik. Egia ote Amurizarekin bertso-eskola berri baten aurrean aurkitzen garela? Lehenik eta behin «bertso-eskola» kontzeptua bera argitu beharko litzateke. Bertso-eskola izena, nire iduriko, garai batean nagusitzen den bertso gintza berezi bati eman dakiok. Normalki bertsolari sail batek konpartitzen duen bertso gintza molde bat da, baina eskolaren aitatasuna norbaiti aitortu nahi eta, bertsolari konkretu baten izenari lotu ohi dio bertsozaleak.

Horrela, azken honetan Amurizaren bertso-eskola aipatzen

da, gaurko zenbait bertsolarik darabilen bertso gintza berezia bertsolari horrengan isladatu delako gehienik, batez ere azken txapelketa bitarteko.

Hiru elementu nagusiok bereziko nituzke nik bertso-eskola batean: gaiaren tratamendua, hizkuntza eta bertso egitura; eta horrela bertso-eskola batek hiru elementu hauetan nolabaiteko aldaketa berri bat erakarri beharko du. Aski dugu orain Amurizaren bertso-eskola hau hiru elementu hauen argitan aztertzea.

1. GAIAREN TRATAMENDUA. Azken urteotako txapelketek ezarri duten moldera, gaiari erantzunez egin ohi dira gaur eguneko bertso jaialdi eta saiorkik nagusienak. Eta batipat txapelketan, gaiari ondo erantzutean dago neurri haundi batetan bertsolari batek kantatzen dituen bertsoen bikaintasuna. Badu bere garrantzia, beraz, bertsolari batek gaiari ematen dion tratamenduak.

Orain, bi bertsolari mota bereziko nituzke, bakoitzak gaiari ematen dion tratamenduari begira. Bertsolari batzuek menpean hartzen ditu gaiak; nolabait esateko, gaia padezitu egiten dute. Bertsolari hauek kronika edo interpretazio bat baino ez dute egiten gai horri buruzko bertsoak emanez. Kronista edo interprete batzuek dira eta gaiaren kontu zehatza bertsoetan ematera mugatzen dira. Honek ez du esan nahi bertsolari horiek eta horien bertsoak bertso txarrak eta gutxiago direnik. Bertsolari bikain askoak badira sail honetan eta are gehiago, orainarteko bertsolaririk haundienak bertsolari kronista eta interpreteak izan dira, bertso estetika jakin baten ordezkari jator zirenez. Gehienbat plazako eta mahaiko bertsolariak dira hauek eta batez ere elkarrekin teman eta bertso-elkarrizketan nabarmendu dira.

Beste aldetik, ordea, gaia abiapuntu bezala hartzen duten bertsolariak dauzkagu. Gaiaren esplizitazio bat egiten baino gehiago, gai hori irudikatzen saiatzen dira, errealitate sujerente bat eskainiz; gaitik abiatu eta beren irudimen eta sentipenetan mamitutako mundu baten aurrean jartzen dute bertsozalea. Haiak bertsolari pasiboagoak ziren bezala, hauek aktiboago eta kreatzaileago dira gaiaren tratamenduari aldetik eta bakarkako saioetan nabarmetzen dira gehienbat.

Izen bat aipatu behar eta, bi bertsolari hauen arteko zubi egin duen bertsolaria Xalbador izan da. Xalbadorren bertso landu eta sarkorra bere barneko oihartzun lehertu bat baino ez zen eta haren bertso gintzaren eraginari badio zorrik gaurko bertso estetika eta eskolak.

Baina Amurizarengana bilduz, bigarren mota hauetako bertsolarien artean sartzen da Amuriza bete betean. Bertsolari krea-

tzailea da, ohizko klitxe eta topikoetatik urrun, bere barne mundu baten eskaintza egiten duen bertsolaria. Adibide bat ematekotan, azken txapelketan Garmendia eta Amurizak, bata preso dagoen txoria eta bestea libre dagoena izanik, elkarrekin egingdako bertsoetara zuzenduko nuke irakurlea (*Bertsolari Txapelketa Nagusia*. Auspoa, 141, 27 or.), orainarte esandakoari buruzko argitasunik han aurkituko duelakoan.

2. HIZKUNTZA. Badu honetan ere berezitasunik Amurizaren bertsoak. Azken txapelketa jarraitu dutenek badakite, Amuriza, idatziko lukeen bezala kantatzen ahalegindu dela. Bera bizkaitarra izanik ere, eskualde eta euskalki guztietako euskaldunek ulertzeko eran kantatzen du Amurizak eta horretarako euskara landu eta batuaz baliatzen da. Hau intentu txalogarria da eta goi mailako bertsolari batentzako nahitaezko errekurtsua. Gezurra badirudi ere, gure bertsolariek euskara ikasi eta gero eta gehiago landu beharko dute.

3. BERTSO EGITURA. Batipat neurriari eta rimari dagokie. Hemen ez dago oraingoz aldaketa edo berritasun berezirik baina Amurizak hemen ere bere aportazio pertsonala ekarri du: bere rima joko ugari eta aberatsa. Bertsolariek badute haren «Rimahiztegia» kartzelan egin zuen liburu mardularen berri. Rimaren azterketa sistematiko bat da eta bertsolari batentzat guztiz baliagarri gerta daitekeena, batez ere Amurizak erabiltzen duen maisutasunez erabiliz gero.

III. — Biharko bertsolaritza

Asmo ausartegia deritzot biharko bertsolaritza iragarteari. Hala ere orainarte esanak gogoan, bada nahiko baikor izateko motiborik. Eta baikortasun hori inon oinarritzekotan, herriaren eta bertsozaleen baitan oinarritu behar da. «Herriak bai baitaki bere bideak aukeratzen» esaten zidan behin batez Manuel Lekuona zaharrak, bertsolaritzaren geroaz ari ginelarik.

Bat batekotasun hori galduko denaren beldur dira batzuek eta literatura idatziak gure ahozko adierazpen hau murriztu eta agian galdueraziko duenaren beldur beste batzuek. Agian bada arriskurik. Baina nire ustetan, kantitatean baino gehiago bertso kalitatean irabaziko du biharko bertsolaritzak, adierazpen landuago eta artistikoago bat izatera helduz. «Bertso ona gutxi eta txarra gutxiago» zioen behin bertsolari batek.

Guzti honek ez du esan nahi, ordea, bertsoaren alderdi umo-

retsua eta plaza dimentsioa galduko dugunik. Bazkalondo eta afalondoetako bertsoirik ez da faltako, ez eta sagardotegi edo herri jaietako bertsolariarik ere. Eta honekin batera, goi mailako bertso jaialdi eta saioak egingo dira, noizpehinka txapelketak adierazpen nagusi direla.

Bertsolaritzaren etorkizuna, neurri haundi batetan, ikastoletan dagoela esango nuke. Euskal literaturaren sail berezi bezala, ahozko literaturan eta bertsolaritza eskolatu eta zaletu behar dira ikastoletako ikasleak. Bestetik, bertsolariakademia edo eskolak ere guztiz interesgarriak izan daitezke bertsozaletzen diren gazteak lantzeko.

Azkenik, biharko bertsolaritza oraindik landu gabeko bide eta urratsetara zuzendu beharko litzateke, bertsolariak dituen errekurtsoez baliatzen jakinez gero. Batipat irrati, telebista eta gainerako komunikabideetan behar luke bere tokia bertsolariak, neurri batean berau dugulako gure lehen euskal kazetari eta informatzailea. Horrez gain, bertso-kaseteak eta diskak bertsolariaren zerbitzutan izango dira, liburu argitalpenekin batera.

Esanak esan, etorkizun zabal eta emankorra ikusten diogu biharko bertsolaritza eta badugu aurrerantzean ere «jaioko dira berriak» esateko itzaropen sendorik.

IV. — Eta gero zer?

Bertsolaritza fenomeno zaharra eta berria dugula aitortu behar dugu lehenik, eskuen artetik badihoakigun bitxia denik inork uste ez dezan. Gaur eta hemen, bertsolaritza bizi bait da. Eta bizi dela esatean, bertsolaria eta bertsozalea, bi-biak bizi direla azpimarratu nahi dugu. Izan ere, bertsolaritza, bertsolariak eta bertsozaleak osatzen dute. Biek batera.

Zaletasunik bada: Euskaltzaindiak antolaturik, oraintsu egindako Bertsolari Txapelketa Nagusia lekuko on dela uste dugu. Hasi Arrasate-tik eta Gernika-ra, eta azkenengo egunez Karmelo Baldako pelota lekuan jendeak emandako erantzuna, ez daiteke ahantzi hori eta horrenbestez. Bertsozaletasunak indarririk badu oraindik.

Ez da falta bertsolariarik ere, oraindik oraingoz: 130 bertsolari inguru sailkaturik ditugula gogorazi nahi nuke. Eta jaialdi edo txapelketaren batetan azaldu ez denik ez dugu zerrendaren osagarri baliatu. Gazte eta zaharrago, eskola zahar eta berriko

bertsolari multzo handia plazaratu zaigu, azkenengo urte haue-
tan (ik. izen zerrenda koadroan).

Gaurregun mahainguru asko antolatzen da bertsolaritaz. Eta
entzule gehienek, galde berdina egin ohi dute: eta gero zer?

Gero ere, momentu bakoitzari txertatzen zaion neurrian
iraun dezake bertsolariak. Baldin-eta bere zutabe den euskarak
hutsegiten ez badu behintzat. Bertsolaritza fenomeno-kontue-
tan, lehenengo baldintza, zutabea, euskera bait da, bertsolarako
kondizio ezin hobeak ematen dituen hizkuntza hori, alegia. Baina,
horrezaz gain, bertsolaritza, biziko bada, aldiari erantzun-
ten jarraitu beharko du. Forma berriak aurkitzen, gusto berrieta-
ra jartzen, eboluzionatzen, jarraitu behar, orain artean bezalaxe.

Bertsolaria, betidanik ere, gizarteari egokitu zaio beti. Mo-
mentu bakoitzetako gizartearen ispilu izan bait da. Artzaia eta
baserriko semea, industri aroak ekarri duen gizartean ere buru-
bihotz sartzen ikusi izan dugu, oraintxe arloteago, gero kul-
toago. Eta bere bizitzea ere, momentu bakoitzetara etortze horri
zor dio, agian. Bestela, honez gero, itorik bait zegoen. Garaian
garaiko ez den edozer itotzen eta hiltzen den bezalaxe.

V. — Garaira egokituz

1935. urtean Donostiako Kurtsaal-ean egin zen txapelketa
gogoangarri hartan, etendura bat sortu zela bistan da. Txirrita
handia han bat zen, eta harekin batean, Matxin, Zepai, eta
eskola zaharreko beste zenbait bertsolari ere. Baina, bat-batean,
zapla! Granada-errekako mutiko gaztea, hortxe agertu zaigu. Eta
bertsozalea aho bete hortz utziz, epaia bere alde jaulki zuen.
Orduko bertsozale guztiak ez ziren konforme izango. Nolaz,
izan ere, Txirrita baten itzaletik, gazte bati txapela eman? Gi-
zarte erabat baserriar batetan kokaturik zegoen bertsolaritza
maldara, kaleume bat azaldu zen. Kulturaz ordurarteko gehienak
baino zerbait hobekixe jantzia. Aire berri batez zetorren. Eta,
etendura bat sortu zuen, berritze eta zuzpertzte guztiak berez
ekarri ohi duten etendura antzeko bat.

1980ko urtarrilaren 6an Karmelo Baldako pelota lekuan ere,
beste etendura bat gertatu zaigu. Lehen mailako bertsolari asko
falta izan zen, bai azkenengo Txapelketa Nagusi honetan: Lo-
pategi, Lazkano, Agirre, Lizaso, Lasarte, Lazkao-txiki, Uztapi-
de, Basarri bera... Baina lehen maila hori ongi irabazirik duen
bertsolari asko zen. Eta, Amuritzak, bat-batean, epai-mahaia bere

alde jarri du. Joera desberdinak, gizon ikasiagoa, literatura idatzia ongi ezagutu eta landu duen gizona dugu Amuritza.

Bertsogintzarako (bat-bateko bertsogintzarako, esan nahi dugu) oinarritzko legeek, bere horretan dira. Doinu berriak erabili dira, eta, batez ere, hizkuntza idatzia eta bat-bateko bertsozkoa elkarrengana hurbiltzen entseiatu da Amuritza. Eta, lortu du, maila haundi batetan. Intentzio osoz, berak aitortu izan duenez, euskera batua erabili du, bat-bateko bertsogintzarako. Eten bat sortu du, bertsolaritzaren tradiziozko bideak erabat zapuzteke.

VI. — Jaio eta egin

Bertsolaria jaio egiten omen dela askotan entzun dugu, noski. Eta hori egia izanik ere, ez da egia osoa. Joxe Agirre «Orandak», behin batez «estraineko jaio behintzat» erantzun zidan *jaio ala egin* egiten zen galdegin niolarik. Eta «estraineko jaio» egiten dela bistakoa bada ere, gero *egin* egiten da bertsolaria. Eta euskaldunon ahozko literaturaren tradizioa laguntzaile delarik, ofizioa gero ikasi egiten dela esango nuke, neurri haundi batetan behintzat.

«Amezketan zilegi da bertsotan aritzea; horregatik, bertsolari on asko dago han» zioen behin batez Iztuetak. Eta egia da, Amezketako giroak, Errenteriakoak, Hernani edo Usurbilgoak, Asteasu eta Muxikakoak, bertsolari asko *egin* duela. Odoletik baino gehiago *girotik* bait dator bertsolaria, zati haundi batetan. Eta Xalbador zena, Lasarte, Lizaso edo Enbeitatarren semeek ere, giroz dakarte herentzia hori, nere ustez.

Nukleo jakinetan hainbat bertsolari izanaren arrazoia hor dago.

Bestalde, txapelketak izan dira izen berrien plataforma: Loiolako Herri irratiak urtero antolatu ohi zuen gazteen txapelketa, Idiazabalgo *Zepai* eta *Anpo* sariak, Zaldibiako Artxanberri sariketa, Añorgako *Orixe* saria, Bizkaiko Bertsolari gazteen sariketa, Gabiliako Osinalde elkarteak antolatu ohi duena, eta azkenengo bolada honetan, Usurbilgo *Saizar* sariketa, Hernaniko sariketa, Leniz aldeko bertsolarien sariketa, edo Elosukoak, izen berriak eman dizkigute, 130eko zerrenda osatu ahal genezan.

Lehiaketa guzti horietan agertu direnak, *giro* baten eraginez etorri dira, nolarebait; berezkotasun baten babesean mugitzen direla ahazteke, noski.

VII. — Bertsolari eskolak

Egiazko *bertsolari eskolak*, beste zentzu bat dute gai hau aztertzen aritu izan den edonorentzako ere. Baina, *bertsolari eskola* izenaz, Almen-eko eskolan, talde haundi bat bada, bertsoa nola egin eta kantatzen den ikasteari emana. Legazpin, aspaldi samar, Inotzentsio Oleak ahalegintxoak egin zituen, lagunartean. Markinan ere talde bat ezagutu genuen; eta Muxikako eskola ere ezaguna da.

Berorietan, bertsoaren teknika irakatsi da, batez ere. Eta horren fruitu den bertsolaririk bada, gaurregun. Teknika ikasi, memoria landu, klixekak egin, eta... badabilenik aipa daiteke.

Hori ote da egiazko bertsolaria?, galdetuko du norbaitek.

Ez dakit zer erantzun. Antzinako bertsolariak, ez zuten horrelako biderik. Eta antzinakoan «jatoritasun» hori galduz doanaren seinale izan daiteke *bederatzi puntukoaren* galtzea, bat-bateko bertsoan bizitasuna galtzea, gaurregun bertso-lan teknikoago eta hotzagoa egitea. Baina, joerak dira. Kultura idatziaren garaia ekarri eta gizartean txertatu dituen joera berriak.

Hemendik aurrekoan, gisa horretako joerak nagusituko ez direnik, nork esan dezake?

Ez bait dago, inola ere, literatura idatzia eta ahozkoaren bereizkuntza bitxi horri eusterik. Bestalde, gaurreguneko edozein bertsolariak darabilen «jo haruntza eta jo honuntza» etengabeak, oso noizbehinka bakarrik ibili ohi zenak zuen freskotasuna, galera egiten du. Jaialdi guztiak gai-jartzaile baten mendean egiteak, bide berrietara eraman du bertsolaria. Eta gaurregun, zorionez edo zoritxarrez, nekez egiten da gidari bat ez duen jaialdirik. Eta joera honek, zinez, bere alderdi makurrak ekarri dizkigu. Baina, ezinbestekoak, azken batean.

A. H.
J. M. I.

EL BERTSOLARISMO HOY Y ANTE EL FUTURO LE BERTSOLARISME AUJOURD'HUI ET DEMAIN

El bertsolarismo se ha adaptado a las diversas épocas, circunstancias y cambios socio-culturales. Una de las pruebas más duras ha sido sin duda la adaptación a la nueva sociedad vasca que ha pasado de la vida rural a la industrial-urbana.

Esta acomodación no se ha realizado sin cambios en el mismo bertsolarismo, y tampoco todos los bertsolaris lo han sabido realizar. Entre los renovadores se puede hablar hoy en día de Xabier Amuriza por sus aportaciones en el tratamiento del tema, en el lenguaje, en la estructura del bertso.

Cara al futuro, puede decirse que el bertsolarismo durará lo que el euskara. En la actualidad el bertsolarismo parece adquirir nueva vida: hemos contabilizado más de 130 bertsolaris, hay premios y concursos por doquier, se han creado escuelas de aprendizaje del bertso; todo lo cual parece augurar un buen porvenir.

Le bertsolarisme s'est adapté aux différentes époques, circonstances et changements socio-culturels. Une des épreuves les plus dures a été, sans aucun doute, l'adaptation à la nouvelle société basque qui est passée de la vie rurale à la vie industrielle et urbaine.

Cette transition ne s'est pas faite sans changement pour le bertsolarisme, et tous les bertsolaris n'ont pas su s'adapter.

Parmi ces novateurs se trouve Xabier Amuriza par ses apports dans le traitement du thème, dans le langage, dans la structure du bertso.

Quant à son futur, on peut dire que le bertsolarisme durera autant que le basque. Actuellement le bertsolarisme semble renaître: nous avons comté plus de 130 bertsolaris, nombreux sont les prix et concours, des écoles d'enseignement du bertso ont été créées. Tout ceci semble annoncer un avenir prometteur.

EGUNGO BERTSOLARIEN ZERRENDA

- Agarre I (Elosu)
 Agarre II (Elosu)
 Agirre, Bittor (Legazpia)
 Agirre, Joxe «Oranda» (Azpeitia)
 Agirrezabalaga «Ziarda» (Elgoibar)
 Aiaola (Usurbil)
 Aittola (Aittola-Itziar)
 Aizpuru, Pedro «Lilibe» (Zestoa)
 Aizpurua, Jose Domingo «Panadero» (Usurbil)
 Alberdi, Jesus «Egileor» (Elosu, Bergara)
 Alberdi, Jesus Mari «Egileor» (semea) (Bergara)
 Alberdi, Martin «Egileor» (Elosu)
 Alberro, Jesus (Brinkola)
 Alkat (Iholdi)
 Amuritza, Xabier (Etxano)
 Amuritza II (Etxano)
 Arbitza, Jose (Usurbil)
 Areitio (Durango)
 Argiñarena, Jose Fermin (Errazkin)
 Arregi, Jose Mari (Berriatua)
 Arrosagarai (Aintzila)
 Arteaga
 Asentxio (Usurbil)
 Azarola, Iñaki (Legazpia)
 Azkarate, Kruz (Antzuola)
 Azkune, Jesus «Istinge» (Azpeitia)
 Azpillaga, Jon (Lezo, Berriatua)
 Basakarte, Jesus (Zumaia)
 Begiristain (Ataun)
 Beitia (Apozaga)
 Beloki (Bidania, Telleriarte)
 Bernardo (Usurbil)
 Eguren «Jauregi» (Antzuola)
 Eizmendi Ant. Mari «Loidi-saletxe» (Errezil)
 Eizmendi, Iñaki «Basarri» (Errezil, Zarautz)
 Elgetzu (Mallabia)
 Elizagoien, Bittor (Arraioz)
 Enbeita, Abel (Areatza)
 Enbeita, Balentin (aita) (Areatza)
 Enbeita, Moises (Areatza)
 Enbeita, Yon (Areatza)
 Etxaluze, Jose M. (Zerain)
 Etxeberria, Patxi (Orio, Lasarte)
 Ezkurdia, Klemente (Gorriti)
 Ezponda, Dominique (Garazi, Baiona)
 Fagoaga, Eusebio (Ituren)
 Gabilondo, Jose Mari (Antzuola)
 Garmendia, Txomin (Berrobi)
 Goenaga Loidi (Errezil)
 Goiburu, Florentino (Idiazabal)
 Goñi, Jesus (Oronoz)
 Gorrotxategi, Jose Luis (Osintxu, Azpeitia)
 Gregorio (Elosu)
 Haranburu, Antton (Usurbil)
 Ibarbia, Bittor (Berrobi)
 Ibarzabal (Markina)
 Igarzabal, Eusebio (Gaberia)
 Intxaurreaga (Zeanuri)
 Intxausti, Jose (Segura)
 Iparragirre, Santi (Eskoriatza)
 Iraola, Patxi (Zaldibia)
 Iraola, Rufino (Zaldibia)
 Iturri I (Areatza)
 Iturri II (Areatza)
 Izeta, Luis Mari (Usurbil)
 Iztueta, Jose Migel «Lazkao-txiki» (Lazkao)
 Jauregi (Zarautz)
 Kandido (Usurbil)
 Kantera I (Elosu)
 Kintin (Usurbil)
 Kortajarena, Juan Bautista «Hondartxa» (Asteasu)
 Laka (Baigorri)
 Larrañaga, Anjel (Azkoitia)
 Lasa (Usurbil)
 Lasarte (semea) (Orio)

Lasarte, Manuel (Leitza, Orio)	Olloki (Usurbil)
Latasá (Elosu)	Otamendi (Aia)
Lazkano, Imanol (Azpeitia)	Otaño
Lertxundi, Jose Mari (Aia)	Peñagarikano (Anoeta, Tolosa)
Lertxundi (Usurbil)	Perurena, Juan (Arizkun)
Lexoti (Oiartzun)	Pujana, Basilio (Zeanuri)
Lizaso, Jose (Azpeitia)	San Migel I (Eskoriatza)
Lizaso, Koxme (Oiartzun)	San Migel II (Ezkoriatza)
Lizaso, Sebastian (Azpeitia)	San Migel III (Ezkoriatza)
Loidi-saletxe (semca) (Errezil)	San Migel IV (Ezkoriatza)
Loiola, Juan (Mendaro)	Sarduy, Deunoro (Areatza)
Loiola II (Mendaro)	Sarduy, Martin (Areatza)
Lopategi, Yon (Areatza)	Solozabal (Elorrio)
Madariaga (Aranaz)	Telleria (Albiztur)
Manu «Bega» (Elosu)	Treku, Mattin (Ahetze)
Mañukorta (Larruskain)	Urain, Kepa (Elgoibar)
Matxinandiarena (Nafarra-Brinkola)	Uranga, Manuel «Azkonar» (Itziar)
Mendiburu, J. (Heleta)	Urigüen, German «Etxegiña» (Er- mua, Elgoibar)
Mendizabal (Isasondo)	Urrusti (Mungia)
Mihura, Fermin (Askain)	Uztapide (iloba) (Zestoa)
Mitxelena, Jose J. (Oiartzun)	Xalbador, Mitxel (Urepel)
Mugartegi, Yon (Berriatua)	Xanpun, Manu (Ziburu)
Muñoa, Fermin (Berrobi)	Xanti (Usurbil)
Murua (Gabiria)	Zeberio, Xabier (Isasondo)
Narbaiza, Juan (Eibar)	Zeberio II (Isasondo)
Okelar (Motriku)	Zelaia, Jose Mari (Bidania)
Olaizola, Manuel «Uztapide» (Zestoa)	Zelaia, Patxi (Bidania)
Olarri (Usurbil)	Zendoia, Nikolas (Aia, Azpeitia)
Olau (Aratzerreka)	Zendoia, Rafael (Martirieta)
Olazabal (Zestoa)	Ziolar (Itziar, Endoia)
Olea, Inozentzio (Legazpia)	Zubizarreta «Armaitte» (Elgoibar)

- OHARRAK. — 1) Hernanikoak, Mendaroko norbaitzu, etab. falta dira oraindik.
 2) Hemen agertzen diren izenak programaren batetan agertuak dira denak.
 3) Izenaren ondoren bi herri jartzen direnean, lehenengoa jaioterría da eta bizitokia bigarrena.